

vonatkozó irodalom található, bizonyára az észti műveltség súlyosabb bizonyítékait tartalmazza, egy másik, az észtek mithikus és magikus mondáit megőrző hősköltéménnyel, *Lembít*-tel együtt, mely az utolsó pogány észti fejedelemtől szól. Kreutzwald barátainak fényképei, s a velük váltott levelezés alapján pedig mintha az első kialakulóban levő észti irodalmi társaság, a szervezendő irodalmi élet képe bontakoznék ki.

A romantikus költő, *Koidula* vitrinjeiben versein, drámai és egyéb műfaji kísérletein kívül fontosak levelei, melyeket a korabeli finn népmozgalom vezetőihez intézett. Olvasásuk közben két ébredő rokonnemzet kötelességüket teljesítő asszonyai iránt ébred bennünk rokonszenv.

Az újságíró *Jannsen* a finn irodalom és szellemi élet férfirányítói-val van levelezésben, de nem mulasztja el a levélbeli érintkezést a cenzorral sem. Mily fontos adalék ez is egy állandó elnyomás alatt fejlődő irodalom történetében. *Jannsen* a legnehezebb, de legszélesebb rétegekre terjedő titáni feladat az észti műirodalom alapvetésében. Újságot ad ki, az első észti nyelven, a „*Pärni Futár*“-t. A leggazdagabb programmal kezd dolgozni. Népe szellemi színvonalának leggyetemesebb kiterjedésű emelése a célja. Verse szedett szerkesztői beköszöntője igen érdekes és jellemző. Hirdetéseket, cári ukázokat akar közölni s tudósításokat, miként élnek az emberek bel- és külföldön. Egyházi dolgokról, földművelésről, iparról, kereskedelemről akarja nemzetét tájékoztatni, mindarról, ami az egyes emberek testi és lelki épülésére szolgálhat. A legnemesebb szándékok hajtják, az emberi szellem haladásáért vívott küzdelem harcossai közé tartozik.

Az első észti irodalmi triászra vonatkozó családfák, fényképek és egyéb bizonyítványok egészítették ki a kiállítást, mely egyszerűségében is sok mondanivalót és tanulságot nyújtott. Magyar szempontból különös jelentőségű volt annak a háznak a fényképe, melyben 1869-ben, az első észti dalosünnep alkalmával *Dorpatban* az ünnepet rendező *Vanemuine-Társaság* székelt, s

amelyben az akkor ott-tartózkodó *Hunfalvy Pál* is megfordult. S kedves volt találkozásom egy szeretetreméltó öreg úrral, *Eugen Jannsen* katonaróvossal (*Jannsen* fiával), aki mint gyermek látta a magyar tudóst. *Hunfalvy* persze vele nem sokat foglalkozott, mégis élénken emlékezik még reá, kiben megszerette a magyarságot, melynek őszinte üdvözlését küldi. *Virányi Elemér*.

Don Quijote és a pszichiatría. Hajdanvaló iskolás éveink egyik „boldog emlékezetű“ hőseivel, az elmesés, nemes *Don Quijote*, manchai lovaggal — kinek tragikomikus alakja körül a világirodalomban már egész könyvtárak halmozódtak össze — szintén úgy vagyunk, mint fiatal korunk többi agyonolvasott regény- és époszhőseivel, hogy bizony egy kicsit örül a lelkünk, ha a multak ködéből bármilyen vonatkozásban, régi jó ismerősként megint csak előkerül.

Így voltam én is vele most, amikor a latin-Amerika egyik mélyen szántó megfigyelőjének, a spanyol *Eduardo Urzaiz*-nak ama nevezetes lovagról írott tanulmányát olvastam, melynek reflektora ennek a szerinte „ideális örültnek“ minden hibái mellett is rokonszenves alakját a pszichiatría megvilágításában állítja élénk. Ezt a tanulmányt — mely eredetileg a mexikói Meridában megjelenő „Boletín de la Universidad Nacional del Suresta“ egyik utóbbi kötetében jelent meg s angol szövegét nemrég kaptam meg Argentínából — mindenképen érdemesnek tartom arra, hogy főbb gondolatmenetét és megállapításait e sorainkban elismeréssel regisztráljuk.

Azok a pszichiáterek — közülük a főbbek: *Esquirol*, *Roussel*, *Villechauvaix*, *Montpellier*, *Lucien Libert*, *Pedro Mata*, dr. *Morcjón*, *Ramón y Cajal* stb. —, kik a derék lamanchai hidalgó költött alakját boncolgatták, különböző diagnózisokat állapítottak meg a lovag elméleti állapotáról és lelkiberendezettségéről, melyek között leggyakrabban az erotikus monómánia, nagyzási és üldözési mánia szerepelnek. *Ed. Urzaiz* megállapítása szerint a nemes hidalgó leírása minden részletében megfelel a *tipikus paranoiás* arcképének. Ott van először is az

incubatio időszaka, mikor Don Quijote sutba dobla kedvelt szórakozását, a vadászatot s megfélelkezve vagyona kezeléséről is: teljességgel átadja magát a *kóborlovagokra* vonatkozó könyvek olvasásának. Hogy ebben senki se zavarja, éjszakáit olvasással, nappaljaikat alvással tölti. Majd jönnek a hallucinációk és deliriózus kimagyarázások. Unokahúga nem egyszer látja, amint azokat a „nyomorult kalandos könyveket“ olvassa több mint két napon és két éjjelen át, — majd félredobva a könyvet, felragadja kardját s a falakat vagdalja, mikor pedig teljesen kimerült, magyarázgatja, hogy ő most négy toronyban lakó négy óriást ölt meg, — a fáradságtól előtörő izzadságsöppekre meg azt mondja, hogy ezek az óriásokkal való viaskodásban kapott sebek vércseppjei.

Ez a deliriózus állapot aztán mihamar *rendszeressé* válik: meggyőződésé érelődik a lelkében. Hogy a személye iránti tiszteletet növelje és a közjó érdekében is áldozatot hozzon: feltétlenül szükségesnek és illendőnek hiszi, hogy maga is kóborlovag legyen. Megtisztítja fegyvereit, felteszi rostélyos sisakját, hangzatos nevet ad öreg gebéjének, önmagát lovagrá avatja, kiválasztja és elnevezi hölgyét, majd útnak indul a sóvárgott kalandokat keresni.

A spanyol író hibáztatja, hogy bizonyos felületesebb kritikusok túlzott fontosságot tulajdonítanak Don Quijote Dulcinea iránt tanúsított szerelmének s úgy mutatják be a szegény lovagot, mint a platonikus szerelmesek prototípusát. Pedig hát a szerelem nála csak egy lovagi kalandozás szükségképeni pusztá epizódja. Neki szerelmesnek kellett lennie, hiszen — elképzelése szerint — ő *Amadís* volt, miután „egy kóbor lovag szerelmi kalandok nélkül olyan, mint egy fa levelek és gyümölcs nélkül, olyan test, melyben nincsen lélek“. Az ő örültségének tárgya éppen a kóborlovagság volt s ennek keretében a platói szerelem csak egy alkotórész, amilyen alkotóelem volt az ő teljes fegyverzetben való alvása és a szabadban töltött éjszakák.

Nem volt híjával az *üldözési* téveszméknek sem, a varázslók ellenesége voltában való hite teljesen

nyilvánvaló volt jóbarátai: a falusi pap és a borbély előtt, akik aztán ezt pompásan ki is használták arra, hogy tűzbe dobott könyvtárának eltűnését megmagyarázzák előtte. S még aztán éppen ő volt az, aki úgy fogadta ezt a magyarázatot, mint a legtermészetesebb dolgot a világon. Paranoiás érzékesalódásainak nagyszerű példáit látjuk a regényben: a vendéglő a várkastély, a helyiség szolgáló leányai az előkelő hölgyek, a böllér a hírnök, ki az ő érkezését jelenti, a borbély új tájja a Mambrino híres sisakja, a szélmalomok — óriások, a juhnyáj — hadsereg, a piszkos Maritonok durva kanavász-inge a legfinomabb seelyem, a kedvese haja leomló arany, ő maga pedig lágy és finom illatot lehel ki, valójában bizony az előző esti salátától volt az fokhagymaszagú.

A paranoiás-betegeknél gyakran észlelnék egy sajátos jeleket, hogy t. i. az emlékeztük hamis. Teljes jóhiszeműséggel, az igazságnak szinte kétségbevonhatatlan látzatával, hosszú történeteket beszélnek el életükről és változatos kalandjaikról, pedig hát teljesen hamisak az adataik. Intelligensebb betegeknél az olvasott fogalmak erősen összekeverednek a való eseményekre vonatkozó képzeletekkel. Ez a jelenség *Cervantes* figyelmét sem kerülte ki s így van az, hogy az elmesés nemes hidalgó beteg képzeletében a mohón összeolvasott dolgok összekeveredtek a valósággal.

A pszichiatria szempontjából érdekes jelenség az is, hogy a derék hidalgó — hányatott élete után — földi létének utolsó órájában visszanyeri ép elméjét és mint érzelmi teljes birtokában levő ember hal meg. Urzaiz szerint a józan ész visszaterése a halál órájában valóban egy olyan tünet, ami elmebajosoknál észlelhető, bár az eset nem gyakori s még ritkább a paranoiásoknál. *Cervantes* nem tett egyebet, mint az ő főszereplőjére alkalmazta mindazt, amit ő más örülteknél tapasztalt, több-kevesebb eltéréssel a való jelenségektől. *Cervantes* határozottan érdeklődést tanúsított az elméleti fogyatékosságok minden-némű jelenségei iránt; utazásai, hadakozásai, fogsága mind örült emberekkel állottak vonatkozásban, akikkel szemben ő, mint éles meg-

figyelő, valójában nem tehetett egyebet, mint hogy tanulmányozta őket.

E megfigyeléseinek összes eredménye Don Quijote alakjában jegecesedett ki. Egyes kritikusok azt állítják, hogy a valóságban volt egy részeges és neveltséges hidalgó: Alonso Quijada, akinek — úgy lát-szik — valami szerepe lehetett a Cervantes bebörtönztetési ügyében La Argamasillában. Mások meg úgy vélekednek, hogy Don Quijote modellje egy bizonyos Don Rodrigo de Pacheco, aki az egyetlen hidalgó volt Argamasillában abban az időben, mikor Cervantes börtönbe került. Urzaiz egyiket sem fogadja el: szerinte Cervantes egyedüli forrása: az örültek pszichológiája.

A spanyol író szerint Cervantes jó Sancho Pansa-ja olyan típus, amely mint irodalmi alkotás, értékben talán felül is múlja urát és mesterét, a jó hidalgót. Ha Don Quijote — mondja — a természetből van másolva, Sancho Pansa az ő szakállával, nyereg-tarisznyáival és jellegzetes szójárásaival, Cervantes bámulatos képzelőtehetségéből ugrott elő, akárcsak Minerva a Jupiter fejéből.

A nagy spanyol író mai napig is friss életet élő, hatásaiban soha el nem hervadó világirodalmi alkotásának jelentőségét, Cervantesnek e nagyszerű alakja megteremtésével megnyilvánult intencióit utólérhetlen precizitással jellemzik Eduardo

Urzaiz tanulmányának végső megállapításai, melyeket itt hű szövegünkben tolmácsolok: „Cervantes csupán egy örületet kívánt rajzolni, az igazság alkatelemeivel ebben a képben hagyta az ő boldogtalan életének minden keserűségét, mint a jószág kedvelője, mint a szerencse kitagadottja és egy meg nem értett lángszellem. Ezért Don Quijote-ban önmagát festette és akaratlanul is saját országának, fényes hibákkal bíró nemzetének szimbólumát alkotja meg. Ezért műve az emberiség örökkévaló törekvéseit szemelyesíti meg, egyfelől nemeslelkű, de neveltséges vakmerőséget azoknak, akik magukat soknak hiszik és — semmik: — azoknak, akik rosszul vannak felfegyverezve a létért való küzdelemre, akik sokat álmodnak és keveset tesznek s lépten-nyomon összeütköznek a való élettel —, másfelől pedig a gyakorlati érzékű boldondok fortélyos imbecillitását, akik tartják a hátukat, hogy ütlegeket kapjanak, aztán mennek a dolguk után.“

Bárminek nyilvánítsák is a szégyény elmés nemes hidalgót a psychiáterek: a művelt nemzetek mindenkorai ifjúsága előtt ez mit sem fog levonni az ő értékéből, a nagyotakarás e szeretetreméltó művésze mindvégig kedves barátja marad mindannyiunknak, kik meg akarjuk hódítani a világot — és szélmalomok ellen harcolunk!...

Zsoldos Benő.